

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Psychologii

Prof. dr hab. Marcin Rzeszutek,
Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski

Warszawa 14.07.2026

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. *Psychospołeczne uwarunkowania negatywnych i pozytywnych skutków wtórnej traumy u profesjonalistów pracujących z osobami po doświadczeniach traumatycznych*

przygotowanej przez mgr Paulinę Michalską

na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego

pod kierunkiem prof. dr hab. Niny Ogińskiej-Bulik

(promotorka pomocnicza dr hab. Magdalena Zadworna, prof. UŁ)

Celem głównym rozprawy doktorskiej Pani magister Pauliny Michalskiej było określenie psychospołecznych uwarunkowań nasilenia wtórnego stresu traumatycznego (ang. secondary traumatic stress, STS) oraz wtórnego wzrostu potraumatycznego (ang. secondary posttraumatic growth, SPTG) wśród specjalistów pracujących z osobami po doświadczeniach traumatycznych. Doktorantka zbadała 226 takich specjalistów (psychologów i psychoterapeutów) pracujących z osobami po doświadczeniach traumatycznych. Magister Michalska korzystała w tym badaniu ze znanych i psychometrycznie wystandaryzowanych narzędzi służących do pomiaru badanych zmiennych. Wyniki analiz korelacyjno-regresyjnych wykazały, że badani specjaliści najczęściej uzyskiwali niski lub umiarkowany poziom wtórnego stresu traumatycznego, natomiast wtórny wzrost potraumatyczny osiągał zazwyczaj poziom umiarkowany lub wysoki. Wyższy poziom STS był powiązany z większymi zakłóceniami w podstawowych przekonaniach oraz częstszym stosowaniem nieadaptacyjnych strategii poznawczych, zwłaszcza żalu i zaprzeczania, przy jednoczesnej ochronnej roli wsparcia społecznego. Poziom SPTG wiązał się z kolei dodatnio z zasobami osobistymi, szczególnie z prężnością, oraz z konstruktywnymi strategiami poznawczego radzenia sobie, w tym z pozytywną restrukturyzacją poznawczą, a także częściej występował u osób korzystających z superwizji. Analizy mediacji wskazały, że strategie poznawczego przetwarzania traumy pełnią funkcję mediatorów w relacji między zasobami a konsekwencjami wtórnej ekspozycji na traumę. Uzyskane wyniki wskazują na istotną rolę zasobów osobistych oraz sposobów poznawczego przetwarzania doświadczeń związanych z pracą pomocową w kształtowaniu zarówno negatywnych, jak i pozytywnych konsekwencji wtórnej ekspozycji na traumę. Wyżej wymienione czynniki powinny zostać uwzględnione przy projektowaniu działań profilaktycznych, szkoleniowych oraz superwizyjnych skierowanych do specjalistów pracujących z osobami po doświadczeniach traumatycznych.

Mg

Praca doktorska Pani magister Pauliny Michalskiej liczy aż 290 stron, a jej układ formalny jest zgodny z wymogami stawianymi dysertacjom doktorskim. Na samym wstępie tej recenzji chcę podkreślić, że po lekturze niniejszej rozprawy doktorskiej jestem pod dużym wrażeniem: (1) pracy, jaką Autorka poświęciła realizacji tego projektu badawczego; (2) rozległej wiedzy teoretycznej i metodologicznej z zakresu analizowanych zmiennych badawczych, ujawnionej w niezwykle obszernym przeglądzie literatury przedmiotu; (3) samego podjęcia tak niszowych obszarów badawczych, jak STS i SPTG, w równie słabo zbadanej grupie psychologów i psychoterapeutów. Bardzo doceniam zamieszczenie przez Doktorantkę wstępu (rzadko spotykanego przeze mnie w rozprawach doktorskich), będącego swoistym wprowadzeniem do całej rozprawy i przedstawiającego jej główne założenia „z lotu ptaka”. Dodatkowo chcę podkreślić umiejętność jasnego i precyzyjnego formułowania tekstu naukowego przez Doktorantkę, dzięki czemu rozprawę tę czyta się z dużą łatwością. Jako recenzent jestem jednak zobowiązany do zwrócenia uwagi również na słabsze strony tej dysertacji, co czynię poniżej, komentując poszczególne części rozprawy doktorskiej.

W rozdziale pierwszym Doktorantka skupiła się na zdefiniowaniu pojęcia traumy oraz stresora traumatycznego, przedstawieniu najważniejszych konsekwencji wydarzeń traumatycznych, takich jak zaburzenie po stresie traumatycznym (PTSD) oraz wzrost potraumatyczny (PTG), a także psychologicznych konsekwencji pośredniej ekspozycji na zdarzenia traumatyczne, takich jak wtórny stres traumatyczny (STS) oraz wtórny wzrost potraumatyczny (SPTG). W rozdziale tym zabrakło mi jednak omówienia dwóch kwestii. Po pierwsze, choć doceniam cytowanie przez Autorkę również polskich prac z obszaru konceptualizacji zdarzeń traumatycznych, to zabrakło mi pogłębionego komentarza na temat konsekwencji i kontrowersji związanych z przyjęciem określonej definicji stresora traumatycznego dla badań nad PTSD, szczególnie w kontekście jego rozpowszechnienia w populacji ogólnej oraz w populacjach klinicznych. Odniosłem również wrażenie, że Doktorantka powoływała się w tym podrozdziale głównie na źródła wtórne (będące niekiedy jedynie lokalnymi opracowaniami dotyczącymi traumy i PTSD), a także pojedyncze badania, bez uwzględnienia pierwotnych oraz kluczowych prac przeglądowych i metaanalizywnych poświęconych tej problematyce, jak np.:

- Brewin, C. R., Cloitre, M., Hyland, P., Shevlin, M., Maercker, A., Bryant, R. A., Humayun, A., Jones, L. M., Kagee, A., Rousseau, C., Somasundaram, D., Suzuki, Y., Wessely, S., van Ommeren, M., Reed, G. (2017). A review of current evidence regarding the ICD-11 proposals for diagnosing PTSD and complex PTSD. *Clinical Psychology Review*, 58, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.09.001>
- Galatzer-Levy, I. & Bryant, R. (2013). 636,120 Ways to Have Posttraumatic Stress Disorder. *Perspectives on Psychological Sciences*, 8(6):651-62. doi: 10.1177/1745691613504115

W podrozdziale poświęconym problematyce potraumatycznego wzrostu (PTG) sytuacja wyglądała podobnie. Doktorantka pominęła aktualną literaturę krytyczną dotyczącą fenomenu PTG oraz wyzwań teoretycznych i metodologicznych, przed którymi stoją obecnie badacze podejmujący się empirycznej weryfikacji tego zjawiska. Kwestie te w istotny sposób podważają dotychczasowy, oparty na modelu Tedeschiego i Calhouna, sposób konceptualizacji, operacjonalizacji oraz pomiaru tego konstruktu, np.:

- Infurna, F. J., Luthar, S. S., & Grimm, K. J. (2022). Investigating posttraumatic growth in midlife using an intensive longitudinal research design: Posttraumatic growth is not as prevalent as previously considered. *European Journal of Personality*, 36(4), 576-596. <https://doi.org/10.1177/08902070211041852>
- Jayawickreme, E., Infurna, F., Alajak, K., Blackie, L., Chopik, W., Chung, J., Dorfman, A., Fleeson, W., Forgeard, M., Frazier, P., et al. (2021). Post-traumatic growth as positive personality change: Challenges, opportunities, and recommendations. *Journal of Personality*, 89, 145-165. <https://doi.org/10.1111/jopy.12591>

Natomiast na wysokie uznanie zasługuje pogłębiony przegląd literatury dotyczącej wtórnego stresu traumatycznego oraz wtórnego wzrostu potraumatycznego, w tym rozpowszechnienia tych zjawisk wśród przedstawicieli różnych grup zawodowych. Jest to obszar badawczy, który wciąż pozostaje stosunkowo słabo rozpoznany. Magister Michalska z powodzeniem przeprowadza również Czytelnika przez subtelne różnice teoretyczne między pojęciami pozornie bliskoznacznymi, takimi jak wtórna trauma (secondary trauma), zastępcza traumatyzacja (vicarious trauma), wypalenie zawodowe (burnout) oraz zmęczenie współczuciem (compassion fatigue).

W rozdziale drugim Czytelnik otrzymuje niezwykle wyczerpujący przegląd literatury dotyczącej problematyki wtórnej traumy. Magister Michalska doskonale zna zarówno klasyczne, jak i współczesne modele teoretyczne zjawiska wtórnej traumatyzacji oraz – przede wszystkim – fenomenu wtórnego wzrostu potraumatycznego, który w Polsce pozostaje wciąż stosunkowo mało znanym obszarem badań. Pozwolę sobie jednak na kilka uwag krytycznych. Po pierwsze, choć zdaję sobie sprawę, że badań nad wtórnym wzrostem potraumatycznym (SPTG) jest nadal niewiele, zabrakło mi pogłębionego omówienia tego konstruktu. Przedstawienie SPTG głównie jako swoistego „odwrócenia” modelu Tedeschiego i Calhouna wydaje się niewystarczające. Po drugie, w tej części Doktorantka mogła w większym stopniu odnieść omawiane modele teoretyczne do schematu własnych badań. Zamiast nieco *encyklopedycznego stylu*, przejawiającego się dążeniem do przedstawienia niemal wszystkiego, co napisano na dany temat, lepszym rozwiązaniem byłaby bardziej selektywna prezentacja literatury przedmiotu, ukierunkowana na uzasadnienie postawionych pytań i hipotez badawczych.

Rozdział trzeci podejmuje tematykę psychospołecznych uwarunkowań występowania negatywnych i pozytywnych skutków wtórnej ekspozycji na traumę wśród różnych grup zawodowych. Również tutaj dostrzegam dużą wartość bardzo szczegółowego przeglądu zarówno literatury klasycznej, jak i najnowszych badań z tego obszaru. Co więcej, tym razem Autorka omawia wyniki badań w ścisłym związku z postawionymi przez siebie pytaniami i hipotezami badawczymi. Jedyna drobna uwaga krytyczna dotyczy niekiedy zacierania różnicy między wnioskami płynącymi z metaanaliz i przeglądów systematycznych a wynikami pojedynczych badań wchodzących w ich skład. W przyszłości warto opierać argumentację przede wszystkim na ustaleniach wynikających z takich kompleksowych opracowań, a pojedyncze badania traktować jako ich uzupełnienie.

Doceniam troskę Autorki o wyczerpujące uzasadnienie teoretyczne postawionych pytań i hipotez badawczych. W tej części zabrakło mi jednak wyraźniejszego odniesienia do konkretnych modeli teoretycznych, na podstawie których Doktorantka sformułowała pytania i hipotezy badawcze (zob. uwagi do rozdziału drugiego). Pomagają w tym starannie przygotowane ryciny, choć nie mam pewności, czy stanowią one opracowanie własne Autorki.

Jeśli natomiast zostały zaczerpnięte z prac innych autorów, należałoby to jednoznacznie wskazać. Zastanawiające było dla mnie również brzmienie hipotezy pierwszej, zgodnie z którą badana grupa profesjonalistów miała charakteryzować się niskim nasileniem zarówno STS, jak i SPTG. Powstaje pytanie, na jakiej podstawie Doktorantka przewidywała właśnie taki, a nie inny poziom tych konstruktów.

Rozdział czwarty przedstawia opis metody badawczej. Czyta się go bardzo dobrze, między innymi dzięki atrakcyjnemu graficznie przedstawieniu charakterystyki próby badawczej. Nie do końca jasny był dla mnie jednak opis procedury badawczej. Nie wynika z niego jednoznacznie, w jakiej formie osoby badane otrzymywały i wypełniały narzędzia badawcze – papierowej, elektronicznej czy też z wykorzystaniem obu form.

W rozdziale piątym Doktorantka przedstawiła wyniki przeprowadzonych badań. Ogólnie nie mam krytycznych uwag do tej części rozprawy. Uważam, że Autorka trafnie dobrała metody statystyczne do analizy zgromadzonego materiału empirycznego. Można jedynie postawić pytanie, dlaczego nie podjęto próby zastosowania bardziej zaawansowanych metod statystycznych, opartych na podejściu profilowym (np. latent profile analysis), które mogłyby posłużyć do zbadania wspomnianej we wstępie teoretycznym heterogeniczności badanej próby pod względem analizowanych zmiennych.

Na zakończenie bardzo doceniam starania Pani Magister Michalskiej, aby w możliwie najbardziej kompleksowy sposób przedyskutować wszystkie uzyskane wyniki. Na duże uznanie zasługuje również część poświęcona ograniczeniom badania, jego mocnym stronom, przyszłym kierunkom badań oraz implikacjom praktycznym wynikającym z przeprowadzonych analiz. Świadczy to o dużej dojrzałości naukowej Doktorantki. Tym, czego szczególnie zabrakło mi w dyskusji – i co może stanowić interesujący wątek podczas obrony doktoratu – jest szersza refleksja nad tym, czym w istocie jest wtórny wzrost potraumatyczny (SPTG) mierzony w sposób retrospektywny i samoopisowy. Skoro ponad 70% badanej próby osiągnęło wysoki poziom SPTG, przy jednoczesnym wysokim nasileniu STS jedynie u około 8% badanych, to rodzi się pytanie, co rzeczywiście odzwierciedla pomiar tego konstruktu. Na ile pokrywa się on z innymi badanymi zmiennymi, zwłaszcza z prężnością psychiczną? Poniższa praca może pomóc Doktorantce w odpowiedzi na te pytania:

Infurna, F., & Jayawickreme, E. (2019). Fixing the growth illusion: New directions for research in resilience and posttraumatic growth. *Current Directions in Psychological Science*, 28, 152–158.

Podsumowując, pomimo niektórych, wyżej wspomnianych uwag krytycznych, które mogą pomóc autorowi w dalszym rozwoju jego kariery naukowej **bardzo pozytywnie oceniam całość rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Michalskiej**. Uważam, że Doktorantka w pełni posiada kompetencje badawcze, jakich oczekuje się od osób ubiegających się o stopień naukowy doktora. Dlatego uważam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska **w pełni odpowiada warunkom określonym w art.187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce** oraz wnioskuję do Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinach pedagogika i psychologia o dopuszczenie mgr Pauliny Michalskiej do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Marcin Rzesutek

Warszawa, 14.07.2026